

ÚČETNICTVÍ A JEHO MÍSTO VE VĚDĚ A VÝUCE NA VYSOKÉ ŠKOLE EKONOMICKÉ V PRAZE

Miloslav Janhuba, Vysoká škola ekonomická v Praze

1. Úvod

Účetnictví jako jeden ze zakladatelských oborů na Vysoké škole ekonomické v Praze zaujalo mezi ostatními odbornými vědními disciplínami již v samých počátcích a v dalším rozvoji svoje pevné místo. Na začátku činnosti nově založené VŠE v Praze v roce 1953 bylo vedle financí, statistiky a národního hospodářství relativně stabilizovaným výukovým předmětem na vysokých školách v tehdejší Československu. Samostatně, anebo jako součást dalších podnikohospodářských nauk, bylo až do založení VŠE prvkem odborné akademické výuky všude tam, kde se předpokládala nezbytnost spojení technické a správní praxe absolventů se znalostmi hospodářských (především daňových) souvislostí.

Katedru účetnictví, tehdy „účetní evidence“, pro nově zakládanou VŠE v Praze organizačně připravoval již od roku 1952 kolektiv mladých, čerstvých absolventů Vysoké školy věd hospodářských a politických, vedený Ing. Stanislavem Vihanem.¹ Výuka účetnictví v jejích počátcích na VŠE byla zaměřena především na dovednosti praktických účetních činností, vyplývajících pro podniky relativně nově organizovaného centrálně plánovaného hospodářství Československa z právního rámce tehdy existující soustavy účetní evidence. Přitom se vyučující snažili postupně ve stále větší míře využívat především zkušeností s výukou účetní evidence v SSSR. Postupnými reorganizacemi účetní služby v Československu se požadavky na znalosti a dovednosti účetních pracovníků měnily. To platilo ve zvýšené míře i o vysokoškolské kvalifikaci účetních.

2. Vývoj účetních soustav v českých zemích a na Slovensku

Po skončení druhé světové války byla zákonem zavedena jednotná organizace podnikového účetnictví.² Smyslem zákona bylo sjednotit účetnictví, kalkulaci, rozpočetnictví

1 Doc. Ing. Stanislav Vihan (1921–2005) vystudoval Vysokou školu věd hospodářských a následně zde pracoval jako asistent ústavu podnikového hospodářství u prof. Dr. Fukátka. Habilitoval se jako docent v roce 1964 prací „Funkce účetní evidence v procesu poznání jako základna teorie účetní evidence“. Na katedře účetnictví působil jako pedagog aktivně do roku 1988.

2 Zákon č. 116/1946 Sb. Tento zákon také zakazoval vedení jednoduchého nebo kamerálního účetnictví.

a statistiku v rámci jednotlivých podniků. V tomto zákoně byly funkce podnikového účetnictví vymezeny jako služba potřebám hospodářského plánování v podniku, zvláštním potřebám hospodářských odvětví a daňovým potřebám. Zákon byl celkově velmi stručný a předpokládalo se, že budou realizována zmocnění pro generální sekretariát Hospodářské rady vlády ČSR dále tuto oblast legislativně upravovat. To se také uskutečnilo v letech 1946–47 vydáním zákona č. 204/1946 Sb., kterým se mění některé předpisy o obchodních knihách, a vládním nařízením č. 205/1946 Sb., kterým se ustanovují jednotné účetní zásady.³ V roce 1947 pak byly vydány ještě další legislativní akty (celkem šest vyhlášek generálního sekretariátu Hospodářské rady).⁴ Účetní závěrka v té době zahrnovala ROZVAHU a VÝSLEDOVKU, přičemž se rozvaha označovala jako účetní závěrka a výsledovka ji doplňovala. Ve srovnání s dnešním chápáním obsahu rozvahy byla aktiva vykazována ve skupinách: Investiční majetek, Zásoby, Finanční majetek, Oprávky k cizímu kapitálu a Ztráta, pasiva pak byla vykazována ve skupinách: Vlastní kapitál, Cizí kapitál, Oprávky k majetku a Zisk.

Po roce 1948 zprvu v národním hospodářství platí jednotné podnikové účetnictví, avšak pod silicím politickým tlakem SSSR se urychleně připravuje a posléze právně zakotvuje soustava **účetní evidence** po vzoru účetnictví v tehdejší Sovětském svazu.⁵ Příslušný zákon zcela nově vymezoval tzv. soustavu národohospodářské evidence, kterou tvořily

- operativně-technická evidence,
- účetní evidence (zahrnující běžnou účetní evidenci, výslednou kalkulaci vlastních nákladů a účetní výkazy, jichž bylo v té době 90),
- statistika.

Úlohou účetní evidence bylo „vyjadřovat hospodářské procesy uzavřenou soustavou vzájemně spjatých hodnotových (peněžních), případně i naturálních ukazatelů a poskytovat podklady pro řízení jednotlivých podniků, ostatních organizací a jejich složek i národního hospodářství jako celku.“⁶ Soustava účetní evidence v národním hospodářství Československa fungovala po různých úpravách až do roku 1966.

Připravované změny v organizaci ekonomiky Československa, spojené se jménem prof. Oty Šika a dalších ekonomů, se odrazily rovněž v realizaci přeměny účetní evidence. Stalo se z ní opět účetnictví se všemi funkcemi, které účetnictví v normálně fungující ekonomice plní. Přestože se nakonec vlivem politického vývoje od podzimu 1968 původní představy o reorganizaci hospodářství v Československu neuskutečnily, „nové“ účetnictví zaměřené spíše na tržní vztahy mezi podniky zůstalo. Přeměna

3 Dodnes v naší účetní praxi přežívá – jako jediné možné – třídění účtů na „rozvahové“ a „výsledkové“. Bylo zavedeno právě zmíněným vládním nařízením č. 205/1946 Sb.

4 Zajímavý pro vývoj forem vedení účetnictví u nás je fakt, že teprve zákon 204/1946 Sb. právně potvrdil možnost vést účetnictví na volných listech – srov. Janhuba, M.: *Teorie účetnictví* (2010), str. 157

5 Zákon č. 108/1951 Sb. a navazující vládní nařízení č. 41/1951 Sb., o účetních zásadách.

6 Šlosár, R.: *Dejiny účtovníctva na Slovensku* (2008), str. 76.

účetní evidence na účetnictví se nejvýrazněji kvalitativně projevila vydáním jednotné účtové osnovy pro hospodářské organizace (1965, 1966). Do té doby existujících 28 účtových osnov, což vedlo k nepřehlednosti až nesrozumitelnosti účetnictví a jeho výkazů pro příjemce mimo dané odvětví, se tak redukovaly na jednu. Kromě toho byla opuštěna *jednookruhová* organizace účtů (tj. bez provozního, vnitropodnikového účetnictví) a byla přijata organizace *dvouokruhová*, vytvářející účtový okruh základního účetnictví (dnes finanční účetnictví) a účtový okruh vnitropodnikového účetnictví (dnes manažerské účetnictví).⁷ Platná pravidla účetnictví, přijatá v roce 1965, byla v podnikové a národohospodářské praxi aplikována prakticky beze změn až do roku 1971. V tomto roce byla nově zákonně vymezena tzv. Jednotná soustava sociálně-ekonomických informací (JSSI).⁸ I když bylo proklamováno, že tato soustava je výrazným návratem k původnímu, podnikovému zaměření účetnictví, vznikla v období centrálně pánovaného řízení národního hospodářství a tím akcentovala soustřeďování *veškerých* informací ekonomického charakteru v centru. To vedlo k institucionálně roztržitěnému sběru a zpracování stejných informací od více vzájemně neprovázaných informačních oborů. Na zákon o JSSI navázalo v roce 1975 vydání nové účtové osnovy pro hospodářské organizace. Tato osnova určovala znovu *jednookruhovou* organizaci účtů v podnicích, ale prováděla ji takovým způsobem, že do té doby relativně velmi volné uspořádání druhého účetního okruhu, vnitropodnikového účetnictví, bylo vybaveno pevnou strukturou, což umožňovalo v případě potřeby předkládat informace o podnikovém hospodaření ve velmi proměnlivých strukturách.⁹ Jednalo se však stále o předpis, určující uspořádání účetnictví v centrálně řízené, plánované ekonomice. Společenské a ekonomické změny, které nastaly po roce 1989, vedly krom jiných zásadních změn k nezbytnosti legislativně zakotvit ty funkce a vyzvednout ty prvky účetnictví, které od jeho počátku byly plnoprávnou složkou záznamů o hospodaření prvku *tržní ekonomiky*. Po počátečních diskusích o směru dalšího rozvoje uspořádání účetnictví v tehdejší ČSFR se volba přiklonila k makroekonomicky orientovanému účetnímu modelu francouzskému, který zároveň umožňoval hned od počátku do budoucího českého účetnictví zapracovat pravidla platná v zemích EU. Postupně sílící vliv prosazování mezinárodně uznávaných standardů účetního výkaznictví již v etapě zpracování účetních záznamů v příslušných podnicích vede i nadále k úpravám, které legislativně potvrzují praxi uplatňované obecně uznávané předpoklady a zásady řádně vedeného účetnictví.

7 Dvouokruhová organizace účtového systému lépe odpovídá mikroekonomickému zaměření podnikového účetnictví. V teorii účetnictví není obecně počet samostatných okruhů účtů omezen, zpravidla se v podnicích realizuje ještě třetí okruh, a to daňové účetnictví.

8 Zákon č. 21/1971 Sb., o jednotné soustavě sociálně-ekonomických informací, určoval skladbu informační soustavy organizací s obory: účetnictví, rozpočetnictví, kalkulace, statistika, operativní evidence a zvlášť organizované evidence, pasporty a rejstříky. Na tento zákon navázalo nařízení vlády ČSSR č. 153/1971 Sb., o informační soustavě organizací.

9 Účtová osnova z roku 1975 platila u nás až do přijetí zákona č. 563/1991 o účetnictví; umožňovala mj. sestavování výsledovky v libovolné struktuře (tj. druhové, účelové, oborové, aktivitní), aniž bylo třeba zásadně měnit vnitřní uspořádání vedených účtů nákladů a výnosů.

3. Vysokoškolská výuka účetnictví

Vědecký přístup k účetnictví, tj. odlišení jeho užití v praxi (formy vedení knih) od formulace pravidel, metod a postupů při účetních záznamech prosazoval jako první v našich podmínkách pražský účetní odborník, docent pro účetnictví na pražské technice, Karel Petr Kheil (mladší).¹⁰ Dobře je známá tato jeho publikovaná poznámka: „Neujal se dosud názor, že účetnictví je věda. Příčina je v tom, že podstata a duch účetnictví mnohdy zaměňuje se manipulací či lépe řečeno zručnostmi nebo obratnostmi při řádném účetnictví v praxi nezbytnými... Vědeckost účetnictví záleží v teoretickém výkladu.“¹¹ Lze říci, že také tímto tvrzením, vedle celé řady zásadních prací z historie účetnictví, které napsal a vydal, Kheil nastartoval v českém odborném životě seriózní přístup k účetní vědě. Vytvořil pro to nezbytný předpoklad v podobě závazné struktury (syllabu) přednášek a praktických cvičení encyklopedicky pojímaného universitního kursu účetnictví. Kheilův syllabus zůstal v zásadních rysech v platnosti i na Vysoké škole obchodní, kde účetnictví přednášeli prof. Pazourek,¹² prof. Košťál¹³ a prof. Šlemr.¹⁴

Účetní věda a výzkum u nás se začaly na základně dané dřívějším vývojem v Evropě i jinde ve světě intenzivněji rozvíjet zejména až po založení Vysoké školy ekonomické v Praze a její katedry účetnictví. Samostatná katedra účetní evidence, původně jako sekce katedry financí a úvěru, přešla po založení VŠE v Praze do svazku její fakulty financí a úvěru. Od počátku svojí existence usilovala katedra nejen o zajištění kvalitní výuky účetnictví na vysokoškolské úrovni, ale rovněž o rozvíjení vlastního vědního oboru. Bylo to dáno rovněž tím, že až do doby založení VŠE se u nás neuskutečňovala komplexní vysokoškolská oborová výuka specialistů v oblasti účetnictví, kontroly a revize, rozboru hospodářské činnosti nebo kalkulace. Systematický a ucelený rozvoj vzájemně spjaté vědeckovýzkumné a pedagogické činnosti nastal již od počátku existence katedry, ale významně se zformoval zejména po příchodu prof. Josefa Fialy,¹⁵ který se stal roku 1955 vedoucím katedry.

Jak vzpomíná prof. Vladimír Pilný: „výuka účetnictví musila zohledňovat skutečnost, že určitá část studentů jsou absolventi zvláštních kursů, které jim měly nahradit chybějící středoškolské vzdělání (ADK). Další problém vyplýval z dosavad-

10 Doc. K. P. Kheil ml. (1843–1908) začal roku 1887 přednášet účetnictví na technice v Praze jako soukromý docent (habilitoval se již v roce 1877).

11 Časopis pro pěstování matematiky a fyziky, Praha 1888, str. 41. Cit. podle Blecha, J: *Účetní evidence* (1958), str. 46

12 JUDr. Josef Pazourek (1862–1933), profesorem obchodních nauk byl jmenován v roce 1912

13 JUDr. František Košťál (1881–1929), profesorem podnikové ekonomiky obchodní a průmyslové byl jmenován r. 1920

14 JUDr. Jaroslav Šlemr (1881–1937), profesorem podnikové ekonomiky obchodní byl jmenován r. 1922

15 Prof. Josef Fiala (1888–1958) působil jako universitní profesor účetnictví na Vysoké škole speciálních nauk, byl autorem vyhledávaných středoškolských učebnic účetnictví a populární učebnice účetnictví pro veřejnost. Na VŠE v Praze působil od roku 1954 až do své smrti.

ního uspořádání učebních plánů, kde nebyly zařazeny disciplíny orientované podnikoekonomicky. Ukázalo se, že i kursy ekonomiky např. průmyslu byly koncipovány jako ekonomiky odvětví a posluchačům chyběly znalosti elementárního podnikohospodářského pojmosloví. V účetnictví bylo nutno suplovat podnikovou ekonomiku alespoň v takové míře, aby byl výklad srozumitelný. Na některých oborech postrádali podnikohospodářskou orientaci vůbec. Ani v dalším studiu se k ní nedopracovali. V počátečním období katedra fungovala především jako pracoviště zajišťující výuku. Na tu nestačila ani kapacita interních pracovníků. Bylo třeba řešit zásadní obsahové problémy výuky, zaměření na jednotlivých studijních oborech (a fakultách), návaznost na ostatní předměty jednotlivého studijního oboru apod. Nově nastupující učitelé měli na nejbližší semestr stanovené úkoly v hodinách přednášek a cvičení pro jednotlivé studijní obory, bylo to však jen měsíc před zahájením výuky. Přitom chyběla jakákoliv studijní literatura (od 1. ledna 1953 byla realizována radikální účetní reforma a průběžná výuka musela na změny reagovat), k dispozici byly jen překlady některých sovětských učebnic pro průmysl a obchod (Žebrak, Iljin), pro účetnictví odvětví se překládala učebnice na katedře. V padesátých letech bylo možno uvažovat o velmi omezeném rozsahu vědecké práce, katedra byla schopna připravit nezbytné pomůcky pro posluchače a ty byly pochopitelně poplatné právě platné legislativní úpravě. Postupně se autoři dostávali do pozice hodnotitelů či kritiků a pak si své úvahy většinou ověřovali v úrovni statí, článků, porovnávali národní úpravu se zahraniční, svoje náměty autoři zdůvodňovali, a tak se ve vzájemné interakci odhalovala filosofie předmětu či jeho teoretické základny.¹⁶

Výuka účetnictví byla po vzniku VŠE orientována jak na výuku na celé škole (celoškolní výuka), tak i na výuku na vlastním studijním oboru, tehdy oboru 'účetní evidence'. Předpoklad jednotné koncepce výuky pro celou školu bylo možné uplatnit pouze pro základy účetnictví, další výklad musel být zaměřen na konkrétní obsah příslušného oboru studia. Tak vznikaly kursy odvětvově či oborově zaměřené a diferencované, např. účetnictví v průmyslových podnicích, v obchodě, v zemědělských podnicích, v dopravě, v rozpočtových organizacích a vedle toho kursy průřezové, kde se vyučovalo účetnictví několika odvětví. Přitom se studijní specializace či subspecializace dále rychle prohlubovaly a bylo požadováno, aby katedra zajistila samostatné kursy účetnictví např. pro podniky místního hospodářství, důlního průmyslu, hutí, pro obor zbožíznalství apod. Specializační požadavky podporovaly i některé v té době platné účetní předpisy pro úzce vymezené skupiny účetních jednotek. Katedra musela řešit zásadní otázku, zda má ve výuce plně respektovat aktuální řešení platné úpravy, či naopak přinášet zásadní obecné přístupy, které by byly vodítkem pro praxi. A to byla významná výzva pro orientaci katedry a směr její vědeckovýzkumné práce, a to nejen pro současnost, ale dlouhodobě. Na většině oboru byla výuka diferencována a strukturována, největší rozsah účetnictví (mimo vlastní obor) byl na fakultě výrobně ekonomické – celkem tři semestry po čtyřech hodinách týdně se dvěma zkouškami.

16 Pilný, V.: *Vědeckovýzkumná činnost katedry účetnictví*. In Báča, J. (ed.): *Almanach katedry účetnictví a jejích absolventů*, VŠE, Praha 1989, str. 17–19

Na obchodní fakultě byla výuka dva semestry, všeobecně ekonomická fakulta rovněž dva semestry, někdy se to zdálo mnoho oboru politická ekonomie a také oboru ekonomika zahraničního obchodu. Naproti tomu byly studijní obory, které měly výměru výuky účetnictví vyšší, sem patřil obor finance a úvěr a metodika vyučování ekonomických předmětů.

Vývoj katedry účetnictví v oblasti pedagogického působení doprovázel samozřejmě také poměrně intenzivní rozvoj činnosti vědeckovýzkumné: „Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let dospěla katedra účetnictví do velmi významné vývojové etapy. V předcházejícím období se na katedře stabilizoval kádr pracovníků, kteří zvládli zabezpečení pedagogického procesu v rámci vlastního studijního oboru i pro jiné studijní obory školy. Závažnou oblastí změn byl přístup k vědeckovýzkumné práci katedry jako nezbytné a nezastupitelné součásti její činnosti. Bez dostatečně široce založené vědeckovýzkumné práce nelze zabezpečit odpovídající úroveň pedagogické a výchovné činnosti, zvyšovat její odbornost a zajistit její trvalé zkvalitňování. V roce 1970 se připravoval státní plán základního výzkumu ČSAV, která byla garantem jeho vědeckého zaměření. Ekonomická tematika byla soustředěna v jednom stěžejním úkolu. Do hlavního úkolu VIII-2-4 katedra nabídla dílčí úkol ‚Informační soustava ve vztahu k řízení podniku‘, v průběhu přípravných prací byl koordinačním pracovištěm změněn název dílčího úkolu na ‚Metodika analýzy a modelování informační soustavy‘. V době vzniku byl rozdělen na tři dílčí témata (později samostatné dílčí úkoly):

- Informační zabezpečení socialistického podniku a faktory jejího racionálního vytváření a využívání
- Problematika racionalizace vnitropodnikového řízení
- Automatizovaný integrovaný systém podnikových informací.

Závěrečné oponentní řízení ukončilo řešení tří dílčích úkolů s výrazným úspěchem; katedra účetnictví vešla ve známost v celém společenství ekonomického výzkumu, přispěla značnou měrou k jeho pozitivnímu příspěvku k řízení hospodářských organizací a zároveň obohatila úroveň pedagogického procesu, což je v podmínkách školy zvláště potřebné. Příprava SPEV na léta 1976–80 byla poznamenána zvýšeným úsilím o prosazování tzv. společenské objednávky, přesto však základ jednotlivých stěžejních a hlavních úkolů tvořily ‚nabídky výzkumných pracovišť‘. Na plnění základního cíle výzkumu se katedra v letech 1976–80 podílela celkem třemi dílčími úkoly (z celkového počtu jedenácti, zařazených do hlavního úkolu, jehož byla koordinátorem):

SPEV III-3/3.1 Koncept informačního systému pro řízení ekonomiky státního socialistického podniku

SPEV III-3/3.2 Strukturální problémy vnitropodnikového řízení ekonomiky podniku

SPEV III-3/3.3 Rozdílové metody řízení nákladů a hospodárnosti a jejich aplikace v racionálním systému řízení podniků a VĚJ¹⁷

17 Pilný, V. *Vědeckovýzkumná činnost katedry účetnictví*, str. 20–21.

Je ovšem třeba objektivně konstatovat, že hlavní impulsy rozvoji *účetní vědy* v českých zemích a na Slovensku v sedmdesátých a osmdesátých letech pocházely především z dalších akademických pracovišť, zejména z Vysoké školy ekonomické v Bratislavě (prof. Z. Laučík¹⁸ a další) nebo z Českého vysokého učení technického (prof. J. Vysušil). Byly tak vytvořeny zcela nové základny teoreticky osvětlující funkci účetní soustavy (strukturní maticový model pro účetnictví,¹⁹ anebo makroekonomická „teória upotrebených, neupotrebených a reprodukováných hospodárskych prostriedkov.“²⁰).

V sedmdesátých letech nastal ve složení pedagogických pracovníků katedry značný pohyb. Změny byly vyvolány především nárůstem počtu studentů školy (v roce 1980 absolvovalo VŠE čtyřikrát víc absolventů než v roce 1960), avšak jako změny se významně promítly také důsledky nejisté perspektivy vyvolané vnějším (politickým) tlakem. Mezi roky 1971 a 1977 odešli z katedry do hospodářské praxe čtyři pracovníci. V první polovině sedmdesátých let byli na katedru přijati čtyři noví absolventi VŠE, ve druhé polovině sedmdesátých let přišli dva noví pedagogičtí pracovníci z praxe a šest dalších absolventů školy.

V osmdesátých letech katedru opouštěli někteří zakládající členové – tak odešel do důchodu spolu s dalšími doc. Vihan (1988), první vedoucí katedry. Někteří mladší učitelé z katedry odešli do podnikové praxe, jiní na katedru z praxe nastoupili, ale po kratší či delší době po nástupu opět odešli. Všichni ti, kteří se svým působením na katedře dlouhodobě počítali, absolvovali vědeckou přípravu a postupně se ucházeli o habilitaci. Do roku 1988 prošli tehdejším jmenovacím řízením docentským čtyři odborní asistenti a profesorským řízením jeden docent.

Ve druhé polovině osmdesátých let se účetnictví pozvolna vracela jeho úloha v podnikové ekonomice a v řízení. Tím byl rovněž posílen zájem nově nastupujících studentů o oborové studium účetnictví, konkrétně v tehdejším čtyřletém studijním oboru Ekonomické informace a kontrola. V oborovém studiu katedra zajišťovala výuku těchto specializačních předmětů:

- Úvod do účetnictví, v rozsahu 2 h přednášek a 2 h cvičení týdně,
- Účetnictví průmyslového podniku [4/4],
- Účetnictví odvětví (obchod, zemědělství) [2/2],
- Kontrola nákladů a kalkulace [2/2, 2/2],
- Rozbor hospodářské činnosti [4/4],
- Automatizace informačního systému podniku [2/-],
- Kontrola a revize [2/-],
- Účetnictví rozpočtových organizací [2/2],
- Účetnictví kapitalistického podniku [2/2].

18 Srov. Laučík, Z.: *Teória účtovníctva*, Bratislava, ES VŠE 1989.

19 Vysušil, J.: *Mezioborové bilance*, SNTL/Alfa, Praha 1976.

20 Králíček, V.: *Podstata a význam teórií účtov a bilančných teórií v účtovníctve*, VŠE, Bratislava 1969.

V období let 1981 až 1989 se katedra účetnictví VŠE v Praze rovněž podílela na řešení řady výzkumných úkolů v rámci tehdejšího Institutu řízení a také Ústavu pro teorii a metody řízení při VUT Brno. Po přearování katedry účetnictví v rámci VŠE na Fakultu řízení došlo snad k „užšímu propojení spolupráce s ostatními katedrami fakulty i v oblasti vědecko-výzkumné činnosti. Proto se dílčí úkoly na katedře orientují na hlavní úkol Fakulty řízení SPEV 902 333 105 Mechanismus řízení národního hospodářství v podmínkách intenzivního rozvoje.

Ve vědeckovýzkumné činnosti katedry v období 8. pětiletky se jeví tyto trendy:

- pokračuje tendence zapojit do výzkumné činnosti co největší okruh pracovníků katedry a vědeckých aspirantů; je jich současně zapojeno 23 a byla obhájena jedna kandidátská disertační práce;
- to se projevuje v počtu řešených úkolů: v rámci hlavního úkolu fakulty se řeší pět dílčích úkolů.
- Navíc katedra řeší pro REV 903 dva dílčí úkoly zařazené do hlavního úkolu SPEV 903 333 107 – Řízení socialistických hospodářských organizací.^{21,22}

Jak je zřejmé, vědeckovýzkumná činnost na katedře účetnictví se zaměřovala na ty oblasti hospodářského života země, které byly úzce spojeny s účetní praxí a které výsledky uskutečňování této praxe zpětně ovlivňovaly. Neodmyslitelnou součástí vědeckovýzkumné činnosti v oblasti účetnictví je rovněž analýza, resp. formování uceleného souboru pravidel a metodických postupů, které jsou označovány jako účetní soustava platná v příslušné národní ekonomice. S trochou nadsázky můžeme uvést, že ekonomika bývalého Československa v období od konce druhé světové války vyzkoušela snad všechny v účetní teorii známá pravidla a zásady výstavby účetních soustav. Zcela jasně se tak v naší poválečné historii, zejména pak v období socialismu projevila podřízenost fungování účetnictví požadavkům na „informační služby“, tj. pozorování, třídění a shrnování údajů o hospodařící jednotce za tím účelem, aby mohly být tyto údaje v podobě účetních výkazů poskytovány jejich uživatelům. Jestliže v normálně fungující tržní ekonomice je účetnictví nezbytnou podmínkou získávání podkladů pro řízení a rozhodování především soukromých subjektů, účastníků trhu (ať jde o trh zboží a služeb, finanční nebo kapitálový), bylo účetnictví od počátku existence centrálně řízených a plánem usměrňovaných ekonomik podřízováno požadavkům rozhodovacího centra.²³ To lze dokumentovat na vývoji účetních soustav, které podniky v československé ekonomice po roce 1948 „absorbovaly“ a naplňovaly.

21 Schroll, R.: *Současná vědeckovýzkumná činnost katedry*. In Báča, J. (ed.): Almanach katedry účetnictví a jejích absolventů, VŠE, Praha 1989, str. 22–23.

22 Pozn.: zkratka REV znamenala Rada ekonomického výzkumu, zkratka SPEV znamenala „Státní plán ekonomického výzkumu“.

23 I dnes se účetní soustavy existující v praxi ve světě rozdělují podle svého základního zaměření (paradigmatu) na *mikroekonomicky zaměřené* (např. V. Británie, resp. USA), a na *makroekonomicky zaměřené* (např. Německo).

4. Účetnictví pro tržní ekonomiku

Po roce 1989 a zejména po vzniku Fakulty financí a účetnictví na Vysoké škole ekonomické v Praze (FFÚ vzniká 1991) se katedry účetnictví (jednak katedra finančního účetnictví, později katedra finančního účetnictví a auditingu, jednak katedra nákladového účetnictví a kalkulace, později katedra manažerského účetnictví) orientovaly na realizaci vědeckovýzkumné práce spojené zejména s fungováním účetnictví v tržní ekonomice a také s mezinárodní standardizací účetního výkaznictví, která tvoří až do současnosti nejrychleji se rozvíjející oblast účetní vědy, a to v celosvětovém měřítku.

Rovněž výuka účetnictví, a to jak pro vlastní studijní specializaci, tak pro ostatní obory na VŠE, se významným způsobem změnila. Jestliže byla až do konce osmdesátých let celoškolská výuka účetnictví zaměřena na výklad a aplikaci platných předpisů pro účetnictví v průmyslu a dalších odvětvích národního hospodářství tehdejší ČSSR, započal na katedře finančního účetnictví v devadesátých letech relativně dlouhodobý proces vytváření nového obsahu a struktury uceleného předmětu „Účetnictví I.“, který se orientuje jak na základní obecné otázky předmětu a metody účetnictví, tak také – a to v hlavní míře – na problematiku obsahu standardizovaných výkazů účetní závěrky, které pro své uživatele připravují a předkládají jednotlivé podniky jako úhrnná výstupní data celého procesu zpracování účetnictví během hospodářského roku.

Současná podoba výuky tohoto předmětu (pro všechny obory na VŠE v Praze) vyhovuje i nejprísnějším požadavkům mezinárodního srovnávání s výukou na předních světových ekonomických univerzitách a je mezinárodně uznávána jako součást profesního vzdělávání celosvětové profesní organizace účetních *Association of Chartered Certified Accountants* (ACCA). Tento celoškolský předmět byl na přelomu století zajištěn rovněž odpovídající vysokoškolskou učebnicí „Finanční účetnictví – světový koncept“, jejíž autorkou je prof. Ing. Dana Kovanicová, CSc.²⁴

Komplexní výuka účetnictví se na VŠE v současné době uskutečňuje modulárně, postupným doplňováním speciálních znalostí a dovedností v dané oblasti tak, že obsah specializačních předmětů (s několika málo výjimkami vyučovaných již výhradně pro studenty Fakulty financí a účetnictví, resp. studenty oboru účetnictví a finanční řízení podniku) navazuje na znalosti účetních předmětů dříve absolvovaných a ukazuje příslušné podrobnosti se stálým zřetelem k celostnosti systému účetních záznamů v podnicích, případně neziskových institucích a organizacích, které vedou účetnictví.

V současné době tak zajišťují katedry účetnictví celkem více než padesát odborných předmětů účetního zaměření v rozmanitém rozsahu, které se vyučují v bakalářském studiu, v navazujícím magisterském studiu i v doktorském studiu na VŠE.

24 Prof. Ing. D. Kovanicová, CSc., (*1936) nastoupila na katedru účetnictví v roce 1960, kandidátskou disertační práci obhájila 1981 a r. 1982 se habilitovala jako docentka. Profesorkou byla jmenována v roce 1990. Významným způsobem ovlivnila vývoj českého účetnictví v období přechodu na tržní ekonomiku a v letech následujících. Uznávané jsou její učebnice *Abeceda účetních vědomostí* a *Finanční účetnictví – světový koncept*.

Katedry účetnictví byly na Fakultě financí a účetnictví od počátku zapojeny postupně do dílčích fakultních výzkumných úkolů a v letech 2004 až 2011 potom rozsáhle do Výzkumného záměru Fakulty financí a účetnictví „Rozvoj účetní a finanční teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska“.

Vedle vlastní neustálé vědeckovýzkumné práce je pro kvalitní zajištění výuky účetnictví nezbytné také spojení s českou i mezinárodní praxí účetnictví a účetního výkaznictví. Jeho existenci dokumentuje relativně rozsáhlá aktivita kateder účetnictví při účasti i pořádání odborných setkání v národním i mezinárodním měřítku. Např. mezinárodní konference „Účetnictví v procesu světové harmonizace“ se koná ve spolupráci s katedrou účtovnictva Ekonomické university v Bratislavě každý rok pravidelně již od roku 1993. Pracovníci kateder účetnictví se rovněž pravidelně účastní na významných konferencích odborných profesních organizací a akademických pracovišť v Evropě, zejména výroční konference Evropské účetní asociace [EAA], kterou v roce 2004 katedry účetnictví ze VŠE v Praze pořádaly.²⁵

Pro další rozvoj účetnictví spojený s jeho vysokoškolskou výukou je důležité připomenout rovněž trvalou existenci části studia zaměřeného na vědecko-výzkumnou práci. Katedra účetnictví (resp. katedra účetní evidence) byla již od poloviny padesátých let školicím pracovištěm vědecké přípravy pro obor účetní evidence. Prvý absolvent s vědeckou hodností CSc.²⁶ v oboru účetní evidence obájil kandidátskou disertační práci v roce 1957. Po něm pak obhájili své práce další studenti vědecké přípravy a dosáhli vědeckých hodností CSc. V polovině osmdesátých byl jejich celkový počet téměř tři desítky. Poté, co VŠE v Praze po roce 1989 zakotvila ve svém systému vzdělávání třístupňové studium (Bc., Ing., Ph.D.), oborové studium účetnictví v doktorském stupni plynule navázalo na zkušenosti a výsledky předchozích let vědecké přípravy absolventů a začlenilo svou oborovou výuku v rámci celoškolských pravidel jako komplex celoškolské a oborově povinných předmětů, doplňovaných podle požadavků specializačního studia předměty volitelnými. Doktorské studium na oboru účetnictví a finanční řízení podniku od počátku devadesátých let úspěšně absolvovaly víc než tři desítky posluchačů. Někteří z nich tvoří dnes kmenové učitele vlastních oborových kateder: finančního účetnictví a auditingu, manažerského účetnictví, financí a oceňování podniku, další se velmi dobře uplatnili jako akademičtí pracovníci jiných českých i zahraničních vysokých škol.

5. Závěr

Proces vysokoškolské výuky účetnictví, na jedné straně jakožto nezbytné součásti všeobecného ekonomického vzdělání, na druhé straně v jeho speciálních oborových

25 Srov. Mejzlík, L.: *Externí aktivity katedry finančního účetnictví*. In Müllerová, L. (ed.): *Kronika kateder účetnictví*, str. 31–46.

26 *Candidatus scientiarum*. Titul, uváděný u nás na samém počátku svého užívání za příslušným titulem akademickým, byl někdy řazen mezi akademické tituly. V šedesátých letech se ustálilo jeho psaní za jménem a označení „vědecká hodnost“.

částech, je nezbytně postaven na neustálém využívání výsledků vlastní vědeckovýzkumné činnosti pedagogů, stejně jako na intenzivní výměně poznatků s výzkumnými a akademickými pracovišti v ČR i jinde ve světě. Účetnictví má jistě svoje oprávněné místo rovněž mezi ekonomickými vědními disciplínami, přestože v povědomí většiny je chápáno jako praktická dovednost, sestávající ze zaznamenávání číselných údajů z dokladů jednou a pro jistotu ještě jednou (podvojně) na „jakési účty“. Jistě, historický vývoj účetnictví stabilizoval jako praktickou činnost, neodmyslitelnou součást podnikové administrativy bez ohledu na společenskopolitické uspořádání daného času a místa na Zemi. Avšak účetnictví se (aspoň v posledních sto padesáti letech) zcela autonomně rozvíjí rovněž jako *věda o metodě* získávání, třídění, zaznamenávání a shrnování údajů o hospodaření podniku v číslech, vyjadřujících peněžní částky vydané či přijaté, k vydání určené, anebo očekávané k přijetí. Současná etapa rozvoje účetnictví, jak ji chápou příslušná odborná pracoviště VŠE v Praze, je charakteristická respektováním globalizace ekonomiky a univerzálností požadavků uživatelů výstupů z podnikového účetnictví. Teorie se snaží nacházet všeobecně použitelná pravidla prezentování parametrů výkonnosti (výsledek hospodaření) a vybavení prezentující jednotky (finančně-majetková situace). Rozvoj účetnictví v podnikové praxi je dán především stále pokračujícím procesem aplikací moderních informačních technologií a dalším vývojem standardizace účetního výkaznictví. Požadavky na obsah a strukturu výkazů, podle kterých se většina uživatelů účetních údajů hospodářsky rozhoduje, jsou ve stále větší míře vyjádřením informačních potřeb „rozhodujících hráčů“ na finančních a kapitálových trzích.

Literatura:

- BÁČA, J. (ed.) 1989. *Almanach katedry účetnictví a jejích absolventů*. Praha: VŠE, 1989.
- BLECHA, J. 1958. Účetní evidence jako studijní předmět na ČVUT. In *Sborník fakulty ekonomicko-inženýrské II*. Praha: SNTL, 1958.
- JANHUBA, M. 2010. *Teorie účetnictví (výběr z problematiky)*. Praha: Oeconomica, 2010. ISBN 978-80-245-1662-2
- JANOUT, J. 1988. *Náklady a řízení hospodárnosti*. Praha: SNTL/Alfa, 1988.
- KOVANICOVÁ, D. 2006. *Finanční účetnictví – světový koncept*. Praha: Polygon, 2006. ISBN 80-7273-129-7
- KOVANICOVÁ, D. 2006. *Abeceda účetních znalostí pro každého*. XVI. vyd. Praha: Polygon 2006. ISBN 80-7273-130-0
- KRÁLIČEK, V. 1968. *Podstata a význam teorií účtů a bilančních teorií v účtovnictví*. Bratislava: VŠE, 1968.
- LAUČÍK, Z. 1989. *Teória účtovníctva*. Bratislava: ES VŠE, 1989.
- MEJZLÍK, L. 2003. *Externí aktivity katedry finančního účetnictví*. In MÜLLEROVÁ, L. (ed.): *Kronika kateder účetnictví*. Praha: VŠE, 2003.
- PAKŠIOVÁ, R.; JANHUBA, M. 2012. *Teória účtovníctva v kontexte svetového vývoja*. Bratislava: Iura Edition, 2012. ISBN 978-80-8078-445-4
- PAZOUREK, J. 1920. *Theorie i praxe účetních soustav*. Praha: Archiv, 1920.

- PILNÝ, V. 2012. *Historie katedry účetnictví*. Nepublikovaný rukopis vzpomínek. Praha, 2012
- RIAH-BELKAOU, A. 2000. *Accounting Theory*. London: Thomson, 2000. ISBN 1-86152-520-6
- ŠLOSÁR, R. 2008. *Dejiny účtovníctva na Slovensku*. Bratislava: KPMG, 2008. ISBN 978-80-8078-227-6
- VYSUŠIL, J. 1976. *Mezioborové bilance*. Praha: SNTL, 1976.
- ZÁVODSKÝ, P. 1999. 80 let rozvoje vysokého ekonomického školství na území České republiky. *Acta Oeconomica Pragensia*, 1999, Vol. 7, No. 5. ISSN 0572-3043

ACCOUNTING AND ITS PLACE IN SCIENCE AND TEACHING IN THE UNIVERSITY OF ECONOMICS, PRAGUE

Miloslav Janhuba, Departement for Accounting and Auditing, University of Economics, Prague, nám. W. Churchilla 4, CZ – 130 67 Praha 3 (mjanhuba@vse.cz)

Abstract

Accounting as a branch of economic science and research is not in the center of attention of economists, whether they are focused macroeconomic or Business Administration (microeconomic). Whoever, it is necessary to underline the crucial importance of accounting for the formation of a number of findings from the field of business management, e. g. cost, efficiency and economy of production. Accounting is a branch of science developed in the world and around us in the last hundred and fifty years and represents today an accepted part of the microeconomic oriented research and the formation of some theoretical conclusions. Department of Accounting, University of Economics, Prague since the inception of the school - it is from then until now, part of it - fully engaged in growing doctrinal discipline while trying to provide students currently focused specialized teaching in accounting for the needs of their practice. Accounting system in the Czech Republic and the Slovakia in the last sixty years have passed so varied developments that maybe their mapping represents a contribution to the formation of the theory of functions of account and accounting systems, designed as a system focused on the needs of the state of the economy or the needs of the healthy development of a profitable company as elements of this economy.

Keywords

Accounting practice, systems of accounts, enterprise, university teaching of accounting, accounting history

JEL Classification

N94, M41

Vážení čtenáři,

Politická ekonomie je český impaktovaný ekonomický časopis z oblasti základního výzkumu uváděný v Social Sciences Citation Index, Current Contents/Social and Behavioral Sciences, ISI Alerting Services, Social Scisearch (<http://www.isinet.com>), v elektronické verzi indexu EconLit (<http://www.econlit.org>) a v International Bibliography of the Social Sciences (www.ibss.ac.uk). Uveřejňuje statě a analytické studie českých i zahraničních autorů v českém jazyce, zaměřené na rozvíjení ekonomické teorie, hospodářské politiky, ekonometrie, na systémové komparace a modelování ekonomických procesů, jakož i na informace o aktuálních problémech přechodu a fungování tržní ekonomiky, o mezinárodním vědeckém životě a nové ekonomické literatuře.

Objednávky jednotlivých čísel (včetně starších) i předplatného zasílejte redakci časopisu na níže uvedenou adresu. Pokud se rozhodnete předplatné ukončit, učiňte tak písemně s dvouměsíčním předstihem.

Redakce časopisu Politická ekonomie
Vysoká škola ekonomická v Praze
nám. W. Churchilla 4
130 67 Praha 3

OBJEDNÁVKA

Objednávám závazně . . . krát roční předplatné POLITICKÉ EKONOMIE (432 Kč + poštovné),
počínaje č.

Jméno / Instituce:

Ulice / čp.

PSČ / Město

Pošlete mi složenku (fakturu)